

Na cestu po pražských panelových sídlištích se studenti AVU původně vydali jen s úmyslem poznat jejich dnešní podobu. Sídlíště objevovali během dvou expedičních výprav v letech 2012 a 2014. Poznatky z expedice je zaujaly natolik, že se sídlišti začali zabývat hlouběji. Oslovili nejen původní autory, ale i další odborníky, kteří se hromadnou panelovou výstavbou zabývají. O projektování Jižního Města hovoří architekt Jiří Lasovský, o vzniku Jižního Města II. Vítězslava Rothbauerová a o genezi Jihozápadního Města Ivo Oberstein. Hostem mezi pražskými architekty je Bronisław Firla, který ve druhé polovině 20. století projektoval sorelu i modernu na Ostravsku. Pohledy architektů doplňují rozhovory s teoretickou architekturou Radomírou Sedlákovou a historikem a teoretikem architektury Rostislavem Šváchou. K tématu se vyjadřuje filozof Erasm Kohák, geolog a spisovatel Václav Cílek a geograf a urbánní antropolog Petr Gibas. Sochař Jiří Kryštůfek přibližuje podmínky realizace umění ve veřejném prostoru a Miluše Rothová popisuje život v panelovém domě pro seniory a vznik atypické sídlištní zahrady.

Významnou část knihy tvoří dotazníkové odpovědi, v nichž respondenti své vzpomínky na sžívání se sídlištěm doprovázejí náčrty bytových dispozic a archivními snímky ze života na sídlišti. Studenti své průzkumy sídlišť přetavili do výtvarných děl, básní a performancí (např. zateplení autobusové zastávky), jež předvedli na výstavě v galerii AVU v roce 2012 a na cestovatelském večeru tamtéž. Výtvarná díla a záznamy z akcí na nevelkých a ne vždy dobře čitelných fotografiích tvoří bohatou obrazovou přílohu knihy.

Studenti konstatují, že poté, co sídliště zarostla zelení, dostavěly se plánované stanice metra a rozšířila se vybavenost, stávají se dobrým místem pro bydlení. Myšlenky na bourání panelových domů odeznívají, zahušťování sídlišť je opatrně promyšleno či odmítáno. Původní nedostatky a výhrady se pomalu stávají legendami.

Knihu zakončují medailony přispěvatelů, seznam autorů fotografií a plánů a jmenný rejstřík. Knihu o 240 stranách na recyklovaném papíře v grafické úpravě Viktora Vejvody vydala Akademie výtvarných umění v Praze v rámci projektu specifického vysokolešského výzkumu.

Zatímco publikace Ladislava Zikmunda-Lendera je brilantní monografií s vyčerpávajícím obrazovým doprovodem, kniha Lucie Zdražilové analyzuje a shrnuje dosavadní poznatky nejen o českých, ale i evropských sídlištích a předestírá možnosti dalšího vývoje. Má šanci stát se teoretickým základem pro všechna další bádání na tomto poli. Stejný podíl slova i obrazového doprovodu v knize odkazuje na posun v našem vnímání za několik desetiletí, která uplynula od vzniku Čejkových fotografií. Záběry, které by nám v době vzniku připadaly poměrně depresivní, teď díky časovému odstupu a změně režimu vnímáme jako poetické. Ab-

solventky AVU sídliště objevují a mapují vážně i nevážně, ale neméně opravdově. Nehodnotí, ale předkládají široké spektrum pohledů, jež dokládají, že odmítání sídlišť se již pomalu stává minulostí.

Věřím, že představené tituly přispějí k tomu, že odborná i laická veřejnost nahlédne na sídliště s větším pochopením pro jejich dosud skryté hodnoty a přijme myšlenku, že i ona jsou součástí našeho kulturního dědictví. Těším se, že publikace pomohou otevřít diskusi o možnosti a nutnosti chránit z modernistické bytové výstavby to, co úspěšně prošlo prověrkou času.

Poznámka na závěr: Tituly jsou představeny v pořadí, v jakém je autorka recenze sama četla. Pokud se ale chce čtenář do problematiky dostat postupně, je nejlepší číst knihy v přesně opačném sledu.

Hana ŘEPKOVÁ

Knihy o sídlišti Solidarita

ŠPIČÁKOVÁ, Barbora (ed.). *Sídliště Solidarita*. Praha : Archiv výtvarného umění, o. s., 2014. ISBN 978-80-905744-2

Sídliště Solidarita je jedním z mála sídlištních celků u nás, jehož historická, architektonická, a tedy i památková hodnota je uznávána bez velkých pochybností. Výjimečnému urbanistickému a architektonickému souboru se nyní věnuje srovnatelně výjimečná kniha. Publikace editorky Barbory Špičákové je jedinečná a poutavá hned z několika ohledů. Je krásná na pohled, spojuje v sobě odborný i laicky přístupný obsah a zároveň reflektuje aktuální trendy, ať už jde o knižní produkci, ale i nová média.

Když vezmete knihu Sídliště Solidarita do ruky, ihned poznáte, že držíte svazek dotažený do nejmenšího detailu. Grafika je zcela současná, přesto s mnoha odkazy na knižní produkci doby výstavby Solidarity. Grafická Adéla Svobodová odvedla skvělou práci. Povedlo se jí velmi zručně a přehledně spojit jak rozhovory, tak delší texty a rozsáhlé obrazové přílohy.

Co se týká obsahové stránky, je kniha souborem rozhovorů s obyvateli Solidarity doplněným o tři teoretické texty vztahující se k její historii a architektonickému kontextu. Barbora Špičáková neskrývá svou inspiraci koncepčně podobnými publikacemi – jako předobrazu uvádí Living Large či Můj batovský domek – svůj projekt však dovedla do větších podrobností než obě zmiňované inspirace. Kniha v sobě ukrývá celkem dvanáct rozhovorů s obyvateli, kteří jsou vhodně zvoleni napříč věkovými a sociálními skupinami. Takto pestrý výběr umožňuje vyprávět příběh jedinečného obytného souboru celistvě a z mnoha úhlů. Zároveň však dokáže vyzdvihnout klady i zápory, na kterých se všichni shodnou. Díky fotografiím Dory Kubíčkové jsou rozhovory oživeny snímky dotazovaných, kteří občas přidali i fotografie ze svých rodinných alb vztahujících

cí se k sídlišti. Knihu tak lze číst, nebo jí pouze listovat podobně jako tak populárními alby na sociálních sítích „Humans of...“, která portrétní obyvatelé konkrétních měst po celém světě. Ať už proplouváte knihou jakýmkoliv způsobem, vždy získáte pocit jisté uzavřené společnosti lidí, kteří žijí spolu, a ne vedle sebe, že se architektům skutečně povedlo vytvořit prostředí pro komunitní život. Velmi sympatickou částí rozhovorů je otázka, která dává nahlédnout pod pokličku sídliště Solidarita ještě více. Ptá se na lokální legendy a pověsti, které jako by sem tam z oka vypadly Nerudovým Povědkám malostranským. Ukazuje se tak, že i na sídlišti, které je stále chápáno jako odosobněný prostor, může vzniknout společnost lidí, kteří spoluvytvářejí neopakovatelnou identitu jedné čtvrti. Troufám si tvrdit, že tento způsob prezentace zobrazuje a mění chápání sídliště daleko atraktivnějším a přístupnějším způsobem než většina odborných prací.

Knihy nicméně čtenáři poskytnou i vědecký pohled na celé téma. V druhé části publikace se tak v textech předních historiček umění druhé poloviny 20. století dozvíme vše podstatné o dobovém kontextu, vzniku a výstavbě sídliště Solidarita. Texty Kimberly Elman Zarecor, Evy Novotné a Michaely Janečkové jsou velmi kvalitní a čtivé, a přesto v sobě zahrnují obrovské množství informací. Za velmi důležitý považuji především text Solidarita v mezinárodním kontextu americké badatelky Kimberly Elman Zarecor,¹ která se českému kontextu věnuje soustavně. Ve svém příspěvku

■ Poznámky

1 Viz zejména ZARECOR, Kimberly Elman. *Manufacturing a socialist modernity: housing in Czechoslovakia, 1945–1960*. Pittsburgh : University of Pittsburgh Press, 2011. ISBN 978-0-8229-4404-1.

totiž poukazuje na univerzálnost myšlenek, které za vznikem Solidarity stály, a také na to, že se neomezovaly pouze na jeden politický blok, ale byly skutečně globální. Dokládá tak, že vize a hodnoty modernismu vedly k celosvětové revoluci v úvahách o kvalitě života a architektury, ve které se život odehrává. Přestože je tedy kniha Sídliště Solidarita zaměřena zdánlivě lokálně, poodkrývá témata, která jsou platná pro všechna sídliště nejen v Praze a v Čechách, ale i v Evropě a globálním kontextu. Svědčí o tom ostatně i fakt, že podobné publikace vznikají po celém světě, ale vždy mají podobné vyznění, podobný esprit. Stačí zmínit knihy jako např. Plattenkinder od Leny Haubner o dospívání na výmarských sídlištích, která je formálně velmi podobná.²

Sídliště Solidarita editorky Barbory Špičákové je v českém kontextu jedinečnou publikací, kterou snad budou následovat další lokální mutace. Jde o důležitý pohled na problematiku sídlišť především proto, že se věnuje jejich obyvatelům, nikoli pouze architektuře, jak je zvykem u jiných, většinou odborných projektů. Činí tak velmi přitažlivou formou, která má velký popularizační potenciál. Ukazuje zkrátka sídliště s lidskou tváří. Již nejde o šedivé zdi, ale o lidi, kteří v nich žijí své životy a příběhy. Díky vyvážené míře laického a odborného přístupu k tématu může diskusi o problematice sídlišť otevřít pro větší skupinu lidí než čistě odborné projekty. To je mimořádně důležité, protože problematika údržby a proměny sídlišť se dnes týká velkého množství lidí – a k diskusi o budoucnosti bytové architektury je dobré mít silného partnera, jakým je právě vzdělaný obyvatel, který považuje danou lokalitu za svůj domov.

Václav KOKES

■ Poznámky

2 HAUBNER, Lena. *Plattenkinder*. Weimar : Lucia Verlag, 2013. ISBN 978-3-945301-13-5.

Monolith Controversies – sídliště exotická, a přesto blízká

ALONSO, Pedro; PALMAROLA, Hugo (eds.). *Monolith Controversies: Pavilion of Chile*. Ostfildern : Hatje Cantz, 2014. ISBN 978-3775738279.

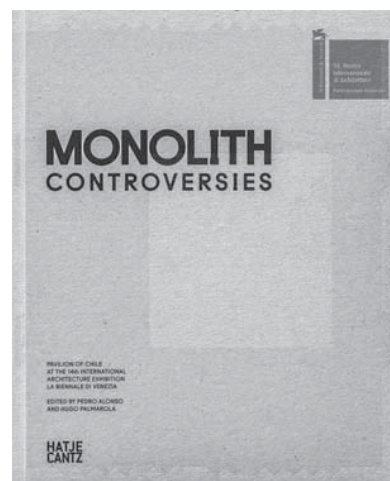
V Česku je debata o významu a hodnotě panelových sídlišť vlastně teprve na začátku. Vzniká zde sice celá řada (velmi dobrých!) publikací, projektů a výzkumů, nicméně například o myšlence památkové ochrany vybraných sídlištních celků se dnes teprve začíná postupně diskutovat. Dobrou zprávou přesto je, že tyto úvahy nevznikají ve vzduchoprázdnu, ale navazují na debaty, které se delší či kratší dobu vedou po celém

světě. Poznatky našich zahraničních kolegů mohou přitom být pro naši vlastní situaci nesmírně podnětné. Pozoruhodnou inspiraci lze najít i v poměrně nečekaných a exotických lokalitách – například v Chile.

Knihy *Monolith Controversies* měla být katalogem ke stejnojmenné výstavě v chilském národním pavilonu na XIV. benátském bienále architektury, které se konalo v roce 2014. Měla být katalogem, ale není. Tento poměrně omezený formát totiž kniha překračuje a pohled na problematiku modernity skrze panelové domy doplňuje o prvky, které nemohly být na výstavě prezentovány. Publikace přitom spojuje hned několik různých pohledů a přístupů. Obsahuje jak texty vědecké a teoretické, tak texty psané laiky a očitými svědky dění kolem zahájení výstavby panelových domů v Chile. Díky tomu jsou *Monolith Controversies* velmi přístupnou a otevřenou knihou určenou jak odborné, tak široké veřejnosti.

Koncepce knihy je jednoduchá a účelná. Jednotlivé texty jsou seřazeny tak, aby seznámily čtenáře s historickým kontextem první poloviny 70. let v Chile, kdy vznikla první továrna na panely darovaná Sovětským svazem socialistické vládě prezidenta Allendeho. Následuje pravděpodobně nejzajímavější část celé knihy „Panel Houses: Stations on The Way To Utopia“ od Borise Groyse. Německý filozof a teoretik architektury v ní rekonstruuje dobové vnímání panelových domů. Fenomén výstavby prefabrikovaných a unifikovaných „paneláků“ poměrně odvážně, ale inspirativně srovnává s Malevičovým Černým čtvercem jakožto absolutním a totálním krokem k rozchodu s historismem a historií jako takovou. Text, který spíše odpovídá povaze polemického eseje než striktně vědeckého článku, se skutečnost prefabrikované výstavby nesnaží hodnotit a popisuje ji věcně, ale zároveň s osobním zabarvením, které k textu tohoto charakteru patří. Dochází tak ve druhém plánu k zajímavým postřehům – upozorňuje například na skutečnost, že téměř každý člověk má osobní zkušenost s panelovým domem a má na něj určité konkrétní vzpomínky, které vytvářejí osobní, emocionálně zkreslený obraz, což je v paradoxním rozporu s vlastním záměrem panelové výstavby, která měla být zcela jednotná, a to i ve svém (nejen estetickém) vyznění.

Následující studie nás vrací do lokálního kontextu. Americká architektka Catherine Ingraham se věnuje panelu, který byl vystaven i v chilském pavilonu. Nijak se neliší od tisíců dalších panelů vyprodukovaných v rámci sériové výroby v Chile, až na jeden drobný detail. Jde totiž o vůbec první vyrobený panel, který je signovaný Salvadorem Allendem. Autorka na tomto historicky pozoruhodném artefaktu poukazuje na tenzi, která vzniká mezi odlišněnou sériovou výrobou a jedinečností signovaného díla. Ke stejnému fenoménu se ve svém textu „The Writing On The Wall“ vrací ještě anglický historik architektury Adrian Forty. Jeho text je však konkrétnější a více provázaný s knihou

Concrete and Culture: A Material History,¹ která se věnuje roli betonu v dějinách architektury. Tento příspěvek nicméně zůstává na ryze lokální úrovni a nepřináší výraznější myšlenku, kterou by bylo možné aplikovat globálně.

To ovšem zdaleka neplatí pro závěrečnou část knihy. Teoretické texty zabírají téměř dvě třetiny publikace. Poslední třetinu pak tvoří soupis dvaceti osmi různých systémů panelových domů, který se ale neomezuje jen na Chile, ale mapuje příklady z celého světa. Každý systém má svou kartu, kde se čtenář dozví základní parametry, jako je počet panelů nebo objem betonu potřebný k výstavbě jednoho domu. Následují perspektivní náhledy na modely domů doplněné o soupis všech používaných dílů potřebných ke stavbě včetně všech možných variant a specifikací. Tento soupis je sice velmi stručný, nicméně stačí k nastínění základní „taxonomie“ systémů panelové výstavby po celém světě. Lze tak dohledat vývoj v architektuře, ale i v pohybu výstavby domů. Tato linie je nejzřetelnější u francouzského typu Camus, z něhož vzniklo několik lokálních variant (např. italská a ruská), které se dále vyvíjely. Z ruské odnože tak vznikl i chilský systém KPD, kterému je věnována hlavní pozornost v první části knihy.

Za nejcennější součást knihy však přece jen považují příspěvky očitých svědků. Jejich kvalita a forma je různorodá, ale vždy mají vysokou informativní hodnotu. Osobní pohled na fungování továrny na panelové domy je něco, co sebekvalitnější a kvalifikovanější teoretický text nikdy nenahradí. Celé industriální monstrum totiž zlidšťuje, přibližuje a dává pocit pohledu za oponu – skvělý je v tomto ohledu zejména text Nolber-

■ Poznámky

1 FORTY, Adrian. *Concrete and Culture: A Material History*. London : Reaktion Books, 2012. ISBN 978-1861898975.